ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
Стецишина Олега Леонідовича «Офіцерський корпус Армії Західно-Української Народної Республіки: національний та територіальний зріз», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія

Актуальність теми дисертаційного дослідження

Дисертація О. Л. Стецишина є актуальним науковим дослідженням важливої проблеми новітньої історії України – аналізу особливостей військового будівництва у Західно-Українській Народній Республіці, впливу на цей процес соціально-економічних та етнополітичних чинників, гуманітарних викликів.

Світові та локальні війни, особливо антиімперські війни є не лише вироком, а викликом для суспільства, які прагнуть свободи, суверенності й соборності своїх національних територій. Такі цивілізаційні виклики стоять нині й перед воюючою Україною. Не менш складні виклики долали наші співвітчизники століття тому, відбиваючи збройну агресію щонайменше 7−8 чужинецьких армій, інколи з успіхом, інколи терплячи поразки. Уроки Визвольних змагань українців (інколи їх називають столітньою Українською революцією або ж столітньою Вітчизняною війною українців) є повчальними для нинішніх поколінь українців – управлінців, політиків, військовиків, педагогів, священнослужителів, громадських активістів, а також іноземних представників. Власне нова дисертація досвідченого львівського історика і краєзнавця узагальнює досвід впровадження та функціонування системи військового будівництва молодої республіки, зокрема в ході розбудови/реформування Українського війська ЗУНР у 1918−1920 рр., функціонування її фронтових структур та окремих підрозділів в еміграції, долю її вояків у подальших Визвольних змаганнях, зокрема у роки Другої світової війни.

У зв’язку з цим не викликає сумніву наукова актуальність і суспільно-практична значимість опонованої дисертації львівського науковця, яка узагальнює владний досвід кадрової політики щодо творення фронтової структури Українського війська/Української армії ЗУНР – Галицької армії.

Зрештою, новітня російська агресія проти України ще раз актуалізує необхідність вивчення військово-історичного досвіду українців, збереження військово-історичних пам’яток у музеях і бібліотеках, громадському просторі. Є потреба активізувати культурну дипломатію в Польщі та інших країнах, що допоможе актуалізувати дискусійні проблеми українсько-польських

міждержавних і міжнаціональних відносин новітньої доби. Зрештою, тогочасний досвід української звитяги міг би стати в нагоді добровольцям із півсотні країн (серед них є сотні громадян Польщі), які нині відстоюють державну незалежність України, що прагне вступити до Євросоюзу.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та їхня достовірність

Сформульовані в дисертації наукові положення та висновки ґрунтуються на здобутках українських та зарубіжних науковців, а також на архівних та опублікованих джерелах в Україні, Польщі, Чехії та Ватикані. Високий ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих здобувачем, забезпечується опрацюванням достатньої кількості джерел (328 позицій). Наукові положення та висновки в дисертаційній праці представлені й обґрунтовані із застосуванням відповідних посилань на різновидові джерела інформації. Крім документів вітчизняних і іноземних архівів здобувач використовує і вводить до наукового обігу іншомовні військово-мемуарні публікації іноземців, старшин Галицької Армії А. Лєгара, В. Шафрана, Ф. Лянга та ін.

Дисертант використав загальнонаукові, спеціальні, джерелознавчі, загальноісторичні, міждисциплінарні методи наукового пізнання, що уможливило всебічне дослідження об’єкта і предмета дисертації. При цьому використано також теоретико-методологічний інструментарій військових наук, політології, міжнародних відносин, соціології.

Сформульовані автором положення та висновки належно обґрунтовані та підкріплені різновидовими джерелами (документи органів влади та управління, війська, епістолярій, мемуари, пресові кореспонденції, статистичні інформації тощо). Поставлені завдання загалом виконано. Олег Стецишин показав себе фаховим аналітиком, який вміє експертувати/ аналізувати історичні факти та складні соціально-економічні та етнокультурні явища, політичні виклики в умовах війни, обґрунтовувати свої думки, робити логічні висновки і рекомендації.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів

Олег Стецишин освоїв сучасний методологічний інструментарій міждисциплінарних студій, який використовують не лише історики, але й військові управлінці, політологи, аналітики-міжнародники, фахівці із державного управління та безпеки. При цьому критично проаналізував новітні

праці вітчизняних науковців – Зої Баран, Михайла Галущака, Віктора Голубки, Олександра Дєдика, Олександра Доброжанського, Леоніда Зашкільняка, Олега Павлишина, Олександра Рубльова, Володимира Сергійчука, Володимира Сідака, Андрія Сови, Ярослава Тимченка , Івана Хоми, Богдана Якимовича та інших, студії представників діаспори – Лева Шанковського, Івана Химки та інших. Проекспертував здобувач й найважливіші праці польських науковців, зокрема Міхала Клімецького, Мацея Кротофіла, Омеляна Вішки, Гжегожа Лукомського та ін. Знайомий він також з працями німецькомовних та англомовних авторів.

Основні результати наукових положень і висновків, сформульованих у праці, можуть бути використані в науково-дослідній, музейно-архівній та краєзнавчій роботі, навчально-виховному процесі, а також у практичній діяльності органів центральної влади та місцевого самоврядування щодо проведення історичної політики, пам'ятко-охоронної діяльності, вдосконалення культури пам'яті, налагодження Україною міждержавних взаємин у соціогуманітарній сфері, зокрема із сусідніми країнами – Польщею, Угорщиною, Румунією та ін.

Вказана робота є етапною в подальшому узагальненні новітньої історії України, Польщі та країн Східної і Центральної Європи. Особливою є також потреба в передачі наративів та рекомендацій нашим управлінцям, депутатам Верховної Ради України, які повинні удосконалити правно-організаційні механізми щодо удосконалення життєдіяльності Сил оборони України, нейтралізації російських наративів, які фальсифікують військово-історичний досвід українських військових формацій першої половини XX ст.

Достовірність, наукова новизна одержаних результатів та повнота їх викладу в опублікованих працях

Автор вперше узагальнив систему рекрутингу до служби в Українському війську/Українській армії ЗУНР, насамперед в її фронтовій структурі – Галицькій армії, де служили не лише українці та представники національних меншин краю – поляки, євреї, німці, але й представники зарубіжних країн (австрійці, італійці, угорці, росіяни, осетини та ін.); показав причини та обставини вступу іноземців на службу в ГА. При цьому здобувач системно проаналізував правно-нормативну базу молодої держави, яка постійно удосконалювалася до усталених європейських норм та досвіду кращих регулярних армій Європи (Німеччини, Австрії, Франції та ін.); спробував порівняти західноукраїнський досвід із системою рекрутингу в польській та російських арміях. Особливо новаторським є аналіз участі іноземних

добровольців в організаційній та бойовій діяльності фронтових частин Галицької армії на антипольському та антиросійському (проти армій червоної та білої Росії) фронтах. Вказаний досвід, без сумніву, не буде зайвим і нинішнім нашим управлінцям, які впроваджують і модернізують систему рекрутингу в Сили оборони України після 2022 р., зокрема в міжнародні структури (російські, грузинські та ін.) підрозділи Головного управління розвідки Міністерства оборони та Служби безпеки України.

У дисертації опосередковано актуалізовано непопулярну у багатьох студіях проблему – функціонування подвійних ідентичностей у національних державах, поліетнічних суспільствах. При цьому автор наводить факти (вислови добровольців) про те, що частина добровольців-неукраїнців вступали до ГА не лише за грошову винагороду, а з патріотичних настроїв до «нової батьківщини», с. 80). Вказану проблему чи не вперше актуалізувала польська дослідниця українського походження, професорка Варшавського університету Ольга Гнатюк, згадавши досвід власної родини, яка походить зі Львова. Зрозуміло, що вказана проблема потребує від дослідників нових наративів і ширших висновків.

Олег Стецишин увів до наукового обігу маловідомий конкретно-історичний наратив із архівів України та зарубіжжя, який відсутній у багатьох наукових працях полоністів України та україністів Польщі, нараціях сучасних молодих управлінців, політиків, військовиків. Прикметно, що автор не обійшов увагою суперечливі та проблемні аспекти і сюжети – проблему дезертирства, позастатутних покарань представників супротивної сторони та ін. Проаналізував також статус військових із колишніх російських армій, серед яких були етнічні росіяни (Авдеєв, Яковлєв, Сєріков та ін.), чимало з яких служили в авіазагоні у Красному та повітроплавному дивізіоні (дирижаблів) Галицької армії під Самбором. Здобувач віднайшов також нові документи, на базі яких здійснив оригінальні узагальнення про службу євреїв у різних структурах Українського війська ЗУНР. Автор вдало зауважив про особливий статус стрільців і старшин, що виконували функції фельшерів, залізничників, авіаторів, яким часто віддавали перевагу вояки-іноземці. Фахово проаналізовано систему оплати праці військовиків (квартирні, відпускні, купівля одностроїв, дорожні), а також систему компенсацій для вояків та родин поранених, вдів. Незабуто й про аналіз системи звільнення з армії.

Схвально що автор праці використовує не лише сучасну, а й тогочасну військово-історичну термінологію (чета, відпоручники, старшини, шпиталі, бранці, скорострільна, блюза та ін.), що краще відображає дух тогочасних Українських визвольних змагань.

Основні положення та результати праці викладено у 8 наукових публікаціях, зокрема 6 із них опубліковані у збірниках наукових праць, що входять до фахових видань (категорія Б); дві статті – у іноземних періодичних фахових виданнях, які індексуються в наукометричній базі Scopus.

Оцінка змісту дисертаційної роботи, її завершеність, оформлення. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів із підрозділами, висновків, списку використаних джерел і трьох документально-інформаційних додатків. У Вступі загалом вдало обґрунтовано актуальність теми праці, визначено її об'єкт і предмет, мету і завдання, які необхідно розв'язати для її реалізації; показано різні методи цього міждисциплінарного дослідження. Здобувач навів відомості щодо результатів наукового пошуку, які апробовано на наукових конференціях та фахових наукових публікаціях.

Перший розділ розкриває стан наукового вивчення міждисциплінарної проблеми, характеризує різновидові джерельну базу, розкриває методологію дослідження. У другому розділі виокремлено передумови та військово-політичні обставини вступу до Українського війська ЗУНР добровольців неукраїнського походження; узагальнено правову базу рекрутингу громадян ЗУНР та іноземців до Галицької армії. У третьому розділі актуалізовано ставлення національних менших до українського державотворення, польсько-української війни 1918−1919 рр. Підтверджено що більшість галицьких поляків протидіяли внутрішній політиці ЗУНР, розбудові її українського війська; натомість німецька та єврейська громади регіону здебільшого підтримали українське етнодержавотворення, декількасот із них вступили до Галицької армії. Особливо рельєфно здобувач реконструював творення та бойовий шлях Жидівського пробоєвого куреню Першого Галицького корпусу ГА. У четвертому розділі узагальнено просопографічний портрет старшин і стрільців Галицької армії, де служило, за підрахунками здобувача, не менше 778 військовиків-неукраїнців на старшинських посадах. П'ятий розділ узагальнює досвід та наслідки кадрової політики уряду та командування Галицької армії, її вплив на етнокультурні процеси у ході польсько-української війни 1918−1919 рр. та після. Як свідчить висновок, опонована робота має характер завершеної праці, яка на міждисциплінарному рівні відтворює особливості творення Українського війська ЗУНР, насамперед через кадрову політику.

Праця О. Стецишина відповідає Вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (із змінами, внесеними згідно з наказом МОН України від 31 травня 2019

р. № 759). Подана анотація коротко і об’єктивно узагальнює зміст опонованої праці, подає важливі результати міждисциплінарного дослідження, що дає об’єктивне уявлення про опоновану працю.

Дискусійні положення, зауваження та побажання щодо дисертації

Загалом позитивно оцінюючи новаторську працю Олега Стецишина, відзначимо окремі зауваження і пропозиції.

Вважаю, що для означення «Збройних сил ЗУНР» (с. 23) треба використовувати не лише терміни ГА/УГА, а Українське військо/Українська армія ЗУНР, основою якого була фронтова структура – Галицька армія. Крім фронтових частин були ще й важливі структури запілля. Принаймні так визначають ці структури документи уряду і Міністерства військових справ ЗУНР.

У параграфі про методологію дослідження здобувач міг би приєднатися до дискусії щодо об’єктивності/необ’єктивності вживання терміну Листопадова революція, Українська революція 1917−1921 рр., чи 1917−1923 рр., чи 1914−1923 рр.; показати своє ставлення до сучасної військово-історичної термінології, яка частково віддзеркалює російсько-радянський спадок. Небажаним є термін громадянська війна (с. 71), бо йдеться не про громадянський конфлікт, а збройну інтервенцію до України, Білорусії, країн Балтії. Не бажано трактувати творення ЗУНР як збройне захоплення влади (с. 65), а як збройний виступ і легальне перебрання влади українцями від намісника. Вважаємо, що Австро-Угорщину треба трактувати монархією, тобто за самоназвою, а не імперією (с. 10,52,69,73). Мабуть, не треба трактувати М. Вітенка очільником творення Енциклопедії ЗУНР (с. 19).

Очевидно передчасно говорити про «армію ЗУНР» 11 листопада 1918 р. бо на той час були добровільні, а не регулярні українські збройні структури. Зрештою, нова назва республіки уконституйована лише 13 листопада.

Автору не вартує ігнорувати студії львівського науковця Олександра Лосєва, який досліджує національний склад цісарсько-королівських полків Галичини у роки Першої світової війни. У ній, до речі українці становили 9 відсотків особового складу; у цій армії діяло 105 українських полків. Не зайвим було би також ознайомитися із монографією юриста Володимира Ортинського, який узагальнив правові засади творення Збройних сил ЗУНР. Джерельну базу праці могли би підсилити археографічні публікації ворожих та опозиційних армій.

Висловлені зауваження та рекомендації мають переважно дискусійний характер, а тому не знижують загального позитивного враження від представленої роботи, яка, безумовно, має важливе значення для історичної науки, вдосконалення політики пам'яті, мобілізації представників української діаспори в Польщі, інших країн на підтримку воюючої України.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

У дисертації Олега Стецишина «Офіцерський корпус Армії Західно-Української Народної Республіки: національний та територіальний зріз», порушень норм академічної доброчесності не виявлено. Праця містить посилання на використані джерела та літературу відповідно до чинного законодавства щодо авторських прав.

Загальний висновок про дисертаційну роботу, її відповідність встановленим вимогам Міністерства освіти і науки

Дисертація є самостійним, завершеним науковим дослідженням актуальної проблеми новітньої історії України, достовірність її положень і висновків підтверджена аналізом значного документального комплексу різновидових джерел. Результати вказаного дослідження свідчать про розв'язання актуального наукового завдання в історичній науці, яке полягає в комплексному аналізі внутрішньої політики уряду ЗУНР щодо творення регулярного Українського війська, залучення до нього представників національних меншин та іноземців-добровольців.

Загальні висновки опонованої дисертації відповідають меті та завданням, які у ній визначені. Положення праці, її фактичний матеріал та найважливіші висновки мають не лише теоретичне, але й практичне значення. Наукова новизна результатів, повнота їх викладу в опублікованих фахових та інших працях свідчать про наукову самостійність автора, апробацію його наукових результатів. Вказані дискусійні аспекти та побажання опонента не применшують наукове значення праці здобувача. Дисертаційна робота Олега Леонідовича Стецишина «Офіцерський корпус Армії Західно-Української Народної Республіки: національний та територіальний зріз», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії, виконана на високому теоретико-методологічному рівні, відповідає спеціальності 032 «Історія та археологія», Вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства освіти та науки України від 12 січня 2027 р. № 40 (зі змінами, внесеними згідно з наказом МОН України від 31 травня 2019 р. № 759) та Порядку присудження

ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21 березня 2022 р., № 502 від 19 травня 2023 р. та № 507 від 3 травня 2024 р.). Отже, здобувач Стецишин Олег Леонідович заслуговує присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 «Історія та археологія».

Офіційний опонент:
Завідувач відділу «Центр дослідження
українсько-польських відносин»
Інституту українознавства
ім. І. Крип'якевича НАН України
доктор історичних наук, професор Микола ЛИТВИН